

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İRAK POLİTİKASI*

*March 1 Resolution the Context of Turkey's Iraq Policy***

Muhammed TÜRKMEN***

Öz

Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgali sürecinde, işgale Türkiye'nin destek vermesini öngören Başbakanlık Tezkeresi, 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulmuştur. Söz konusu tezkere, Ak Parti hükümetinin çabalarına rağmen meclisten geçmemiştir. Ak Parti döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin ilk sıkıntılı gelişmesi olan tezkerenin geçmemesi olayı, Türkiye'nin Irak politikasına olumlu ve olumsuz çeşitli etkilerde bulunmuştur. Bu makalede de 1 Mart Tezkeresi'nin Türkiye'nin Irak politikasını nasıl etkilediği incelenmektedir. Çalışma literatür taramasını esas alan bir yöntemi içermektedir. Makalenin temel argümanı 1 Mart tezkeresinin Ak Parti döneminde Türkiye'nin Irak politikasını şekillendiren bir mihenk taşı olduğudur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, ABD, 1 Mart Tezkeresi, İşgal.

Abstract

The US invasion of Iraq, the occupation stipulating the Prime Minister's permit to support Grand National Assembly of Turkey was presented to the March 1, 2003. Despite the efforts of the AK Party, said resolution didn't pass through parliament. AK Party during the event to pass the motion, first troubled development of Turkish-American relations have been found in Turkey's positive and negative effects of various policies on Iraq. This article is examined how the March 1 Motion also affect Turkey's Iraq policy. The study includes a method based on literature review. The argument of the article March 1 memorandum AK Party is that a touchstone for shaping Turkey's Iraq policy.

Keywords: Turkey, Iraq, USA, March 1 Resolution, Occupation.

* **Makale Geliş Tarihi:** 21.09.2020 **Yayına Kabul Tarihi:** 20.12.2020

** Bu makale, yazarın Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin'in danışmanlığında hazırladığı "ABD Müdahalesi Sonrası Türkiye'nin Irak Dış Politikası" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, e-posta: t.muhammed060@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0351-9137.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

GİRİŞ

1990’lı yılların sonu ile 2000’li yılların başı, pek çok anlamda Türkiye’de dönüm noktası olmuştur. Zira 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan deprem nedeniyle sanayi bölgeleri yerle bir olan ülkede zaten yaşanmakta olan ekonomik kriz daha da derinleşmiştir. Üstelik ekonomik anlamda Türkiye’de oluşan olumsuz tablo, siyasal bir krizi de beraberinde getirmiştir. Böylelikle yasama ve yürütme arasında uyumsuzluk meydana geldiği gibi, iktidarda bulunan 57. Hükümet’in ortakları arasında da ciddi ayrışmalar yaşanmıştır. Buna bağlı olarak Türk siyasetinde radikal bir dönüşüm vuku bulmuş ve 3 Kasım 2002 tarihli Erken Genel Seçimler neticesinde Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) tek başına iktidar olmuştur.

AK Parti iktidarıyla birlikte Türkiye, statükoculuk üzerinden şekillenen ve bölge meselelerine arabuluculuk rolü dışında taraf olmamaya çalışan geleneksel siyaset anlayışından uzaklaşarak pek çok anlamda yenilikçi ve reformist bir çizgiyi benimsemiştir. Çünkü AK Parti, kendi kimliğini Batı’yla iletişime açık olan liberal ve İslami geleneği/değerleri muhafaza etmeyi öngören muhafazakâr bir kuramsal çerçeve üzerinden temellendirmiştir. Bu da AK Parti döneminde Türkiye’nin geleneksel siyaset anlayışından uzaklaştığı alanlardan birinin de dış politika olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü bu dönemde Türkiye, statükocu dış politika anlayışından uzaklaşarak Osmanlı İmparatorluğu’nun gönül coğrafyası olarak ifade edilen tarihi hinterlandına; yani yakın çevresinde yer alan eski imparatorluk havzasına ulaşmayı öngören bir siyaseti benimsemiş ve bunu yaparken de içe kapalı bir toplum yaratmamak için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) ile iyi ilişkiler tesis etmeye özen göstermiştir. Bir başka deyişle AK Parti dönemi Türk dış politikasının iki ana eksenidir. Bunlardan ilki AB reformlarının uygulanması ve ABD ile ilişkilerin derinleştirilmesi vesilesiyle Türkiye’nin Batı Dünyası’nın bir parçası haline getirilmesidir. İkincisi ise Batılı bir aktör olan Türkiye’nin İslam ve demokrasiyi bir arada yaşayan durumuyla bir model ülke olarak İslam

Dünyası'na sunulmasıdır. Bu yüzden de AK Parti, bir yandan Batılılaşma yanlısı bir siyaset uygularken; diğer yandan da Ortadoğu başta olmak üzere İslam Dünyası'nın meselelerine yakın ilgi göstermiştir. Bu durumu, AK Parti'nin gerek Filistin Meselesi ve gerekse de Arap Baharı sürecindeki politikalarında görmek mümkündür.

Tüm bu nedenlerden ötürü AK Parti döneminde Türkiye, geleneksel dış politika anlayışından uzaklaşarak daha aktif bir diplomasiye başvurmuş, bölgesel ve küresel sorunlarla yakından ilgilenmiştir. Söz konusu yaklaşım, AK Parti'nin parti programında "dış politika" başlığında yer alan ifadelerle de yansımıştır:¹

"Türkiye'nin jeopolitik konumu, pek çok işbirliği projesi için bir çekim alanı oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin bölgesel ve küresel bir müessiriyete dönüştürülebilmesi, uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerde ve güvenlik ilişkilerinde jeopolitiğin akıllıca kullanılmasına bağlıdır."

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere AK Parti, küresel aktörlerle iyi ilişkiler kurmak suretiyle Türkiye'nin dış politikada bir jeopolitik² çekim merkezine dönüşmesini arzu etmiştir.³ Bu bağlamda 2002 yılının Kasım ayında iktidara gelen AK Parti'nin ilk önemli dış politika meselesi ise ABD'nin Irak'ı işgali olmuştur. Nitekim Washington yönetimi, işgali Ankara'nın da desteklemesini istemiştir. Bu hususta AK Parti yönetimi, parti içinden bazı itirazlar gelmesine rağmen yoğun bir çaba harcamıştır. Fakat 1 Mart 2003 tarihli tezkere, TBMM tarafından reddedilmiştir. Tezkerenin reddi ise bir yandan Türkiye'nin İslam Dünyası'ndaki imajına olumlu bir katkı sağlamış; diğer yandan da Türk-Amerikan ilişkilerinde

1 "Parti Programı", AK Parti, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>, (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

2 Jeopolitik kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz. Bilal Karabulut, *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2013.

3 "2023 Siyasi Vizyon", AK Parti, <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>, (Erişim Tarihi: 17.12.2020).

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

bazı sorunların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Zira bu süreçte ABD’nin bölgede gerçekleştirdiği işgallere karşı oluşan tepki, tezkereyi reddeden Türkiye’nin bölgede mühim bir aktör olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca tezkerenin reddiyle Türkiye, olumlu anlamda Müslüman bir ülkenin işgal edilmesine suç ortağı olmamış, olumsuz anlamda ise Irak merkezli gelişmelere doğrudan müdahil olma fırsatını kaçırmıştır. Bu makalede de 1 Mart Tezkeresi’nin Türkiye’nin Irak politikasına nasıl etkilediği sorusu incelenmektedir. Bu anlamda makalenin hipotezi AK Parti iktidarında Türkiye’nin Irak politikasına yön veren başat gelişmelerden birinin 1 Mart Tezkeresi olduğudur. Bu bağlamda makalenin ilk bölümünde 1 Mart Tezkeresi süreci değerlendirilmektedir. İkinci bölümünde ise 1 Mart Tezkeresi sonrasında Türkiye’nin genel Irak politikası ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’ne (IKBY) olan bölgesel yaklaşımı iki ayrı alt başlık halinde incelenmektedir.

1 MART TEZKERESİ

1 Mart 2003 tarihli Başbakanlık Tezkeresi, Türkiye’nin hem iç hem de dış politikasında mühim etkiler yaratmıştır. Çünkü söz konusu tezkere sürecinde önemli tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim tezkereyi destekleyen AK Parti’nin tek başına iktidar olmasına rağmen tezkere TBMM’deki oylamada reddedilmiştir. Bu nedenle de söz konusu süreçte yaşanan tartışmalara değinmek gerekmektedir.

Genel olarak tezkereyi destekleyenlerin iki temel argümanı olmuştur. Bunlardan ilki, Türkiye’nin ABD ile arasının bozulmaması gerektiğidir. İkincisi ise işgal sonrası Irak’ta oluşabilecek güç boşluğuna müdahil olmak gerektiğidir. Çünkü işgal sonrasında Irak’ta PKK başta olmak üzere ayrılıkçı Kürt hareketlerinin daha rahat bir zemin elde edebileceği düşünülmüştür. Bu yüzden de tezkerenin onaylanması suretiyle Türkiye’nin Irak’ta kendi aleyhine bir durum oluşmasını önleyebileceği düşünülmüştür. Tezkereye karşı çıkanlar ise Amerikan işgaline suç ortağı olunmaması gerektiğini dile getirmiştir.

Bahsi geçen dönemde TBMM’de yer alan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tezkereye karşı çıkarken AK Parti’nin tezkereyi desteklediği; fakat bu destekte ciddi fireler verdiği görülmüştür. Nitekim dönemin TBMM Başkanı olan ve o dönemde AK Parti’nin beyin takımında yer aldığı bilinen Bülent Arınç, tezkerenin uluslararası hukuka aykırı olduğunu ifade etmiştir.⁴ Benzer bir biçimde o dönemde danışman olarak görev yapan; lakin AK Parti’nin beyin takımında yer aldığı düşünülen ve bu yüzden de daha sonra Dışişleri Bakanı ve Başbakan olan Ahmet Davutoğlu da tezkerenin reddedilmesi hususunda kulis yapan isimlerden biri olmuştur.⁵ Bu yönde artan açıklamalar ise AK Parti milletvekillerini fire verme hususunda cesaretlendirmiştir.

Öte yandan CHP’li yetkililerin Irak’ın işgali karşısında yaptığı açıklamalar da özellikle de Müslüman bir ülkenin işgal edilmesine karşı çıkılması vurgusu üzerinden AK Parti milletvekillerini etkilemiştir. Özellikle de 1 Mart 2003 tarihli TBMM oturumunda dönemin CHP Ankara Milletvekili Önder Sav’ın yaptığı şu konuşma AK Partili milletvekilleri üzerinde etkili olmuştur:⁶

*“Savaş karşıtı bir eylemde, çok yerinde bir slogan gözüme ilişti; burada tekrarlamak, tutanaklara geçirmek istiyorum.
“Amerika Birleşik Devletleri’nden korkmayın, Allah’dan korkun, Allah’tan!” diyor o slogan.”*

Görüldüğü üzere, 1 Mart tezkeresiyle birlikte Türkiye’de muhalefet Amerikan karşıtlığı üzerinden konumlanan bir strateji geliştirmiş ve buna AK Parti içerisindeki Müslüman bir ülkenin işgaline dahil olmama

4 Cihangir Dumanlı, *Körfez Savaşlarının Türkiye’ye Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 126.

5 “Davutoğlu Ellerime Sarılıp ‘Abi Ne Olur Girmeyelim’ Dedi”, *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/davutoglu-ellerime-sarilip-abi-ne-olur-girmeyelim-dedi-478027>, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

6 “CHP Ankara Milletvekili Önder Sav 1 Mart Teskere Konuşması”, *İstanbul Gerçeği*, https://www.istanbulgercegi.com/chp-ankara-milletvekili-onder-sav-1-mart-teskere-konusmasi_9474.html, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

hassasiyetini taşıyan kişiler dahil olmuştur. Bunun sonucunda ise dönemin AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve dönemin Başbakanı Abdullah Gül’ün çabalarına rağmen 1 Mart Tezkeresi, TBMM tarafından reddedilmiştir.

Mevzubahis oylamada AK Parti, 14’ü ret olmak üzere toplam 53 fire vermiştir.⁷ 1 Mart tezkeresi için yapılan oylamaya 533 milletvekili katılmış, 250 ret, 264 kabul, 19 çekimser oy kullanılmıştır. Ancak anayasanın 96. maddesinde öngörülen oylamaya katılanların salt çoğunluğa ulaşamadığı için tezkere kabul edilmemiş sayılmıştır. Bu noktada yaşanan tartışmaların ve bölünmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için tezkerenin içeriğine değinmek gerekmektedir.

ABD’nin Irak’ın işgaline yönelik hazırladığı plan, ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz tarafından 3 Aralık 2002’de Başbakan Gül’e sunulmuştur. Bu plana göre hazırlanan tezkere şunları içermektedir:⁸

“Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kuzey Irak’a gönderilmesine; etkili bir caydırıcılığın sürdürülmesi amacıyla Kuzey Irak’ta bulunacak bu kuvvetlerin gerektiğinde belirlenecek esaslar dairesinde kullanılmasına ve muhtemel bir askeri hareket çerçevesinde yabancı silahlı kuvvetlere mensup hava unsurlarının Türk hava sahasını Türk makamları tarafından belirlenecek esaslara ve kurallara göre kullanmaları için gerekli düzenlemelerin Hükümet tarafından yapılmasına, Anayasanın 92’inci maddesi uyarınca 6 ay süreyle izin verilmesi istendi. Tezkerede, en fazla 62 bin yabancı askeri personelin 6 ay süreyle Türkiye’de bulunması öngörülmüştü. Yabancı kuvvetlerin hava unsurları 255 uçak ve 65 helikopteri aşamayacaktı.”

7 Abdurrahman Babacan, “AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 51, Ocak-Haziran 2018, s. 26.

8 “1 Mart Tezkeresi’nin Tutanakları Açıklanacak mı?”, *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi>, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

Tezkerenin reddine sebebiyet veren gelişmelerden biri de 60.000 kadar Amerikan askerinin Türk topraklarına yerleştirilmesi ve 255 uçak ile 65 helikopterin Türkiye’de bulundurulacak olmasıdır. Nitekim bu durum, Türkiye’deki bazı Amerikan karşıtı kesimler tarafından “Irak’tan sonra hedef Türkiye mi olacak?” sorularının sorulmasına da sebebiyet vermiştir. Ancak bu muhalefete rağmen tezkerenin reddedilmesinin Türkiye’nin Irak’ın kuzeyindeki gelişmelerdeki etkisinin sınırlanmasına neden olduğu da ileri sürülebilir. Ayrıca bu red, Türk-Amerikan ilişkilerinde de bir kırılma yaratmıştır. Zira tezkerenin reddedilmesi, Washington’da şok etkisi yaratmıştır. 1 Mart Tezkeresi reddedilince ABD’nin inşaat izni aldıktan sonra bir aydır yaptığı hazırlıklar boşa gitmiş ve süreç içerisinde kiraladığı alan ve binaları boşaltmak, getirdiği personel ve malzemeyi geri götürmek zorunda kaldığı görülmüştür. Türkiye ise ABD tarafından verdiği sözü tutamayan bir müttefik olarak algılanmıştır. Nitekim Türkiye üzerinden Irak’a geçmesi planlanan 4. Piyade Tümeni’nin araç ve malzemeleri Akdeniz açıklarında bekletilmekteydi. Harekât planı bu tümenin kuzey Irak’ta kullanılmasını öngörüyordu. Tezkerenin reddi üzerin 4. Piyade Tümeni’nin araç ve malzemeleri Basra Körfezi’ne yönlendirilmiş ve bu tümen de güneydeki taarruza katılmıştır.⁹ Dolayısıyla ABD, tezkerenin reddi sebebiyle harekât planını değiştirmek durumunda kalmıştır.

Tüm bunların yansıması olarak ABD Eski Başkanı George W Bush, anılarını kaleme aldığı “Decision Points” adlı kitabında, 1 Mart Tezkeresi olayına değinerek “NATO müttefikimiz Türkiye, şimdiye kadar ki en önemli taleplerimizden birinde Amerika’yı yarı yolda bırakmıştı” cümlesini kurmuş ve bu konu hakkında Türkiye’ye duyduğu hayal kırıklığını belirtmiştir.

İki ülke arasındaki gerilimin en somut yansıması ise “Çuval Krizi” olarak bilinen olayda cereyan etmiştir. Zira 4 Temmuz 2003 tarihinde Irak’ın Süleymaniye kentinde bulunan Türk Özel Kuvvetleri’ne ABD askerleri ve Mesud Barzani’ye bağlı peşmerge güçleri tarafından baskın düzenlenmiş

⁹ Bölükbaşı, a.g.e., 2008, 26.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

ve Türk askerlerinin başına çuval geçirilerek sorgulanmak üzere Bağdat’a götürüldükleri görülmüştür. Bu olay, ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerde yaşanan gerilimin zirve noktasına ulaştığını gözler önüne sermektedir. Sonuç olarak bu olay, ABD tarafından 1 Mart Tezkeresinin reddedilmesinin intikamı olarak planlanmıştır. ABD, söz konusu olayla birlikte, Türkiye’yi Irak’taki gelişmelerin dışına iteceğini ortaya koymuştur. Türk askerlerine yönelik saldırıda peşmerge unsurlarının da yer alması ise ABD’nin Irak’ın kuzeyinde Kürt gruplarla ittifak yapacağını gözler önüne sermiştir. Bu da 1 Mart Tezkeresi reddedildiği için Türkiye’nin Irak’ın kuzeyine yönelik kaygılarını giderme anlamında elinin zayıfladığı anlamına gelmektedir. Bu noktada 1 Mart Tezkeresi sonrasında Türkiye’nin Irak politikası incelenmelidir.

1 MART TEZKERESİ SONRASINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

Türkiye’nin Irak politikası, aslında 1990’lı yıllardan itibaren ABD’ye yakın bir çizgide konumlanmıştır. Zira 2 Ağustos 1990 tarihinde vuku bulan Irak’ın Kuveyt’i işgali sonrasında Irak’a uygulanmaya başlayan yaptırımlar sürecinde dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal, süreç içerisinde ambargoyla çözümün mümkün olacağını ve Türkiye’nin ABD’nin yanında yer alacağını açıkça dile getirmiştir. Nitekim yaptırımlara dahil olan Türkiye, İncirlik Üssü’nü de ABD uçuşlarına açmıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye, Irak sınırına asker sevk ederek uluslararası koalisyona da destek sağlamıştır.

Tüm bunlara ek olarak söz konusu dönemde Türkiye, çekiç güç uygulamasını da desteklemiş ve savunmuştur. Ancak Irak’ın işgali sürecinde Türkiye ile ABD’nin Irak politikasında bir ayrışma yaşanmaya başlamıştır. Zira 57. Hükümet’in Başbakanı olan Bülent Ecevit, savaş olasılığının ancak Birleşmiş Milletler (BM) şemsiyesi altında gerçekleştirilmesi durumuna Türkiye’nin destek vereceğini ifade etmiştir.

Ecevit savaş karşıtı tutumuna rağmen taraflar arasında yapılan görüşmeler, Ecevit hükümetini, havadan geçiş iznini ve sınırlı sayıda özel kuvvetin Türkiye’den geçmesini kabul etme noktasına getirmiştir. Fakat Amerikan yetkilileri bunu yeterli görmemiştir. Bu yüzden de 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesi, ABD tarafından olumlu bir gelişme olarak yorumlanmıştır. Lakin 1 Mart Tezkeresi’nin reddedilmesi, Türk-Amerikan ilişkileri bakımından bir kırılma noktası olarak tarihteki yerini almıştır. Bu da işgal sonrası dönemde Türkiye’nin Irak’a yönelik aktif bir siyaset uygulamasını zorlaştırmıştır.

Amerikan işgalinin ardından Saddam Hüseyin liderliğindeki Baas rejimi yıkılmıştır. Böylece Irak’ın yeni anayasası başta olmak üzere devlet kurumlarını ve siyaset anlayışını ABD şekillendirmiştir. Bu bağlamda Sünni Arap milliyetçiliğinden beslenen Baas rejiminin yıkılması, Irak’ta nüfusun %65’ini teşkil eden Şiiilerin¹⁰ ve ABD’nin işgali esnasında Amerikalılarla açık dayanışma içerisinde bulunan Kürtlerin ülke siyasetindeki etkinliğini arttırmıştır.

Irak siyasetinde Kürtlerin etkinliğinin artmasının Türk dış politikasına yansımaları, çalışmanın Türkiye’nin IKBY politikasını ele alan bölümünde inceleneceği için şu aşamada bu konuya değinilmemektedir. Bununla birlikte Irak siyasetinde Şiiilerin nüfuzunun artması ve Baas rejiminin devrilmesi vesilesiyle İran’ın sekiz yıl boyunca savaştığı düşmanından kurtulması, söz konusu ülkede İran’ın hareket alanının genişlemesini de beraberinde getirmiştir.¹¹ Çünkü İran, bölgedeki Amerikan müdahaleleri öncesinde, iki düşmanı olan Saddam ve Taliban rejimlerinin arasına sıkışmıştı.¹² Bir başka deyişle İran, Saddam rejiminin devrilmesinden

10 “Iraq Population 2020”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population>, (Erişim Tarihi: 03.07.2020).

11 Doğan Başaran, “Realizm-İdealizm İkilemi Bağlamında İran’ın Dış Politika Yönelimlerine Teorik Bir Bakış”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), İran Özel Sayısı, Ekim 2017, s. 236.

12 Svante E. Cornell, “Regional Politics in Central Asia: the Changing Roles of Iran, Turkey, Pakistan and China” *ISDP*, http://isdp.eu/content/uploads/images/stories/isdp-main-pdf/2004_cornell_regional-politics-in-central-asia.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2019).

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN İRAK POLİTİKASI

mütevellit söz konusu ülkede oluşan güç boşluğunu Şiiler aracılığıyla doldurmaya odaklanmıştır.¹³

Yukarıda belirtilen nedenlerden ötürü Amerikan işgalinin ardından Irak, ABD ile İran arasındaki nüfuz mücadelesinin oyun sahasına dönüşmüştür. ABD’nin Irak operasyonunun temel hedefi dünyanın petrol ve doğal gaz rezervlerinin büyük bölümünü bünyesinde barındıran Körfez bölgesinin hâkimiyetini kontrol edebildiği biriyle sürdürmektir.¹⁴ Zira Irak, Körfez’de yer alan Suudi Arabistan’ın ardından 112 milyar varillik petrol üretimiyle ikinci sırada yer almaktadır. Bu da Irak’ın ABD tarafından kontrol edilebilir kılınmasını gerektirmiştir.¹⁵

Öte yandan ABD’nin Irak müdahalesi, İran’ın Saddam gibi bir düşmanından kurtulmasını sağlasa da Afganistan ve Irak’ın işgal edilmesi İran’ın çevrelenmesi anlamına da gelmektedir.¹⁶ Bu yüzden de İran, Irak’taki durumu kendisine yönelik bir müdahalenin ön cephesi olarak yorumlamış ve ABD ile kendi sınırları dışında mücadele etmek gerektiğini düşünerek ya da bir başka deyişle, savaşı İran topraklarına taşımamak amacıyla Irak siyasetinde etkili olmaya çalışmıştır.

Tahran yönetiminin bu yaklaşımında İran’ın rejim ihracı politikası da mühim bir yere sahiptir. Rejimin İran topraklarıyla sınırlı kalması halinde hayatta kalamayacağını düşünen Tahran yönetimi, rejim ihracı politikasını yürürlüğe koymuştur. Bu politikanın ana hedefini ise İran toprakları dışında yaşayan Şiiler oluşturmuştur.¹⁷ Bu nedenle de Irak siyasetinde Amerikan işgali sonrasında belirginleşen mezhepsel gerilimi fırsata çevirmek

13 Muwafaq Adil Omar, “Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu’nun Güncel Sorunları”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), Mayıs 2018, s. 222-223.

14 Atilla Kıyat, “Operasyonun Asıl Amacı Enerji Kaynakları”, *Cumhuriyet*, 02.08.2002, s. 9.

15 Michael Renner, “Büyük Güçlerin Petrolle Dansı”, *ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi*, Ütopya Yayınevi, (Ed. Cahide Sarı), Ankara 2004, s. 83.

16 Doğan Başaran, “ABD’nin Küresel İmparatorluk Tahayyülü ve Bunun Aracı Olarak “Büyük Ortadoğu” Projesi”, *Giresun Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(6), Sonbahar 2017, s. 79.

17 Mehmet Şahin, “Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller”, *Akademik Orta Doğu*, 1(1), 2006, s. 40.

isteyen Tahran, bahsi geçen ülkedeki Şii gruplarla yakın münasebetler geliştirmiştir.

Tahran, bu ülkedeki Şii nüfus üzerinde güç tahkim etmek suretiyle Irak'ı kendisine bağımlı hale getirmek istemektedir. Bu amaç doğrultusunda özellikle de Irak ve Suriye'de faaliyet gösteren Devletü'l Irak ve's Şam'ın (DEAŞ) ortaya çıkması, Tahran'ın bölgedeki etkinliğini arttırmasını kolaylaştırmış; adeta bir fırsata dönüşmüştür. Bu bağlamda İran, Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) Kudüs Gücü Komutanlığı'nın koordinatörlüğünde¹⁸ Şii grupları bir araya getirerek kutsal yerlerin korunması argümanı ile mobilize etmiş ve milis gruplar teşkil etmiştir. İran'ın Irak'taki çıkarlarına askeri düzeyde katkı sağlayan en mühim yapılanma ise Haşdi Şabi'dir.¹⁹ Bu da İran'ın Irak siyasetindeki askeri gücünü arttırmıştır. Siyasal anlamda ise 2006 yılından itibaren İran'ın Irak'ta etkin bir aktör olduğu ifade edilebilir. Zira 2006 yılında Irak Başbakanı seçilen Nuri El Maliki, İran'a bağlılığıyla tanınan bir şahsiyetti.²⁰ Bu da 2006 yılından itibaren İran'ın Irak'ta artan siyasi nüfuzunun DEAŞ'ın ortaya çıkmasının ardından askeri bir nüfuza da dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Irak siyasetindeki temel aktörler olarak ABD ve İran dikkat çekmektedir. Türkiye ise oyuna doğrudan müdahil olabilecek durumda gözükmemektedir. Bunun başlıca nedeni ise 1 Mart tezkeresinin reddedilmesidir.

Söz konusu tezkerenin reddedilmesinin ardından ABD, Türkiye'yi oyunun dışına itmeye çalışmıştır. Ayrıca ABD'nin bölgede terör örgütleriyle yakın ilişkiler kurması da bölgede Türkiye'nin aleyhine bir denklem gelişmesine sebebiyet vermiştir. Dahası bu dönemde Türkiye'nin dış

18 Bayram Sinkaya, "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra İran-İrak İlişkileri", *SETA Rapor*, Mayıs 2013, s. 9.

19 Dylan O. Driscoll-Dave von Zoonen, *The Hasd al-Shaabi and Iraq Subnationalism and the State*, Middle East Research Institute, March 2017, <http://www.meri-k.org/wp-content/uploads/2017/06/Hashd-Alshaabi-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.07.2020).

20 Mehmet Seyfettin Erol-İrem Bilgetürk, "Mehdilik Anlayışı Kapsamında İran Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), Mayıs 2020, s. 259.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN İRAK POLİTİKASI

politikada İsamî kimliği etkin bir şekilde kullanması da İslam Dünyası’nın manevî lideri olmak isteyen İran’ın²¹ Irak siyasetinde Türkiye ile rekabet etmesini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle de Türkiye ile Irak arasındaki ilişkiler ekonomik olarak belli bir hacme sahip olsa da siyaseten çok sağlıklı ilişkiler tesis edilememiştir. Zira bu dönemde Ankara, Arap Baharı sürecindeki politikasıyla da uyumlu olarak “Sünnî Ekseni” inşa etmeye odaklanmıştır. Nitekim Ankara, Irak politikasında Bağdat yerine Erbil’le ilişki kurmaya öncelik vermiş ve İKBY ile yakın münasebetler geliştirmiştir.²²

Türkiye’nin bu politikası Ankara-Bağdat hattında bazı gerilimler yaşanmasına neden olmuştur. İlişkilerde yaşanan gerilimin en somut göstergesi ise bazı başka bölgesel dinamiklerin etkisi de bulunan Başika Krizi’dir. Çünkü Başika Krizi, Türkiye’nin Irak politikasında karşı karşıya kaldığı kampaşmayı ortaya koymuştur. Bahsi geçen krizde Türkiye, terörle mücadele nedeniyle Başika Kampı’na askeri sevkiyatta bulunmuştur.

Haydar El İbadi döneminde vuku bulan Başika Krizi, Maliki döneminde Irak’ın İran’ın çıkarları doğrultusunda Türkiye’den uzak ilişkiler kurma eğiliminin devam ettiğini göstermiştir. Zira 4 Aralık 2015’te Türkiye, DEAŞ ile cephe hattına yakın bir mesafede bulunması hasebiyle Başika kampının savunmasına destek sağlamak adına asker sevkiyatı yapmıştır.²³ Buna ek olarak bahse konu olan süreçte Türkiye, Başika Kampı’nda DEAŞ’a karşı mücadele etmesi amacıyla peşmerge unsurlarına eğitim de vermiştir. Bu durumdan rahatsız olan aktör ise İran olmuştur. İran, Şii milis güçlerin sahadaki etkisinin kırılacağından endişe ederken Bağdat yönetimi de Türkiye’yi Irak’ın iç işlerine karışmakla suçlamıştır.²⁴ Bu dönemde Irak’ta

21 Mehmet Seyfettin Erol, “İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik ‘İşbirliği’ Modelleri”, *Türk Yurdu*, 34(318), 2014, s. 16-17.

22 Burak Gümüş, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ortadoğu Siyaseti”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), Haziran 2013, s. 78.

23 Cenk Tamer, “Türkiye ve İran’ın Irak’ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 2016, s. 112.

24 Ali Semir, “Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği”, *Bilgesam Analiz*, No: 1275, 31 Aralık 2015, s. 7.

çalışan Türk inşaat işçilerine yapılan saldırıyı ise Cenk Tamer şu sözlerle ifade etmiştir:²⁵

“Eylül 2015’te Bağdat’ta Türk inşaat firmasında çalışan 18 işçinin Şii milislerce kaçırılması ve milislerin Türkiye’ye yönelik taleplerde bulunması, başta İran olmak üzere Türkiye’nin bölgesel politikalarından rahatsız olan güçlerin Türkiye’ye Şii milisler üzerinden bir meydan okuması olarak yorumlanabilir.¹²⁵ Bu olaydan yaklaşık 3 ay sonra Türkiye, Başika’ya yaptığı asker sevkiyatı ile bölgedeki çıkarlarını korumaktan geri durmayacağı ve güç mücadelesindeki etkinliğini arttırmaktan çekinmeyeceği mesajını vermiştir. Fakat her iki ülke de Irak üzerinden elde edecekleri asıl başarının; Irak’ın enerji politiği üzerinden kurgulanan ve IŞİD ile mücadele üzerinden yürüyen küresel boyuttaki güç mücadelesinden kazançlı bir şekilde ayrılmak olduğunun bilincindedir.”

Görüldüğü gibi, Türkiye, 1 Mart tezkeresinin reddi nedeniyle 2000’li yılların başında müdahil olmadığı bölgede, Suriye İç Savaşı’nda oluşan konjonktüre rağmen Irak’taki oyunun dışına itilmiştir. ABD, süreç içerisinde Türkiye ile yakın çalışmaktan vazgeçmiş ve bundan ötürü Ankara, hem Irak Türkmenlerinin haklarının korunması hem terör örgütü PKK ile Irak’ta mücadele edilmesi hem de Kürtlerin devletleşme girişimlerinin önlenmesi gibi konularda aktif politikalar üretememiştir.

Diğer taraftan İran da Şii yayılmacılığını içeren politikaları nedeniyle Türkiye’yi rakip olarak görmüştür. Bu yüzden de Ankara, Bağdat’la çok sağlıklı ilişkiler tesis edememiştir. Bu da Türkiye’nin yüzünü IKBY’ye çevirmesine sebebiyet vermiştir. Çalışmanın bu bölümünde Ankara-Erbil hattındaki ilişkilere değinmek gerekmektedir.

²⁵ Tamer, a.g.m., s. 112.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İRAK POLİTİKASI

TÜRKİYE'NİN KUZEY İRAK POLİTİKASI

Yukarıda belirtildiği üzere, Türkiye, 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin ardından ABD ve İran etkisi sebebiyle Irak politikasında Bağdat'la yakın ilişkiler kuramamıştır. Bu da Ankara'nın Sünni kuşağı oluşturma idealinin de etkisiyle Erbil'e yönelmesini sağlamıştır.

Türkiye'nin dış politikasında Kuzey Irak'ın gündeme gelmesi, 1980'li yıllarda PKK'nın bölgede konuşlanması ve burayı Türkiye'ye karşı adeta bir üs olarak kullanması sunucunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, 15 Ekim 1983 tarihinde gerçekleştirdiği Bağdat ziyareti sırasında Irak ile sınır güvenliği anlaşmasını imzalamıştır. Mevzubahis anlaşma çerçevesinde Türkiye, Irak sınırları içinde 10 kilometre kadar girerek operasyon yapabilme hakkını elde etmiştir. Nitekim Irak'la yapılan anlaşma vesilesiyle Türk Ordusu, 1983 ve 1986 yılları arasında Kuzey Irak'a iki büyük askeri hareket gerçekleştirmiştir.²⁶ Bununla birlikte Türkiye, Kuzey Irak'ta meydana gelen sığınmacı krizinin durdurulması için BM'de aktif bir politika da uygulamıştır. Türkiye'nin bu ülkeden kendisine yönelik olarak oluşabilecek göç dalgasını engellemek için BM nezdinde yaptığı girişimler sonucu Irak'ın kuzeyi güvenli bölge ilan edilmiştir.²⁷ Yani 1990 yılından itibaren Ankara, Saddam rejimi karşısında Kürtleri korumayı öngören çekiç güç uygulamasına destek de vermiştir. Ancak süreç, terör örgütü PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Bu nedenle de Türkiye'nin bölgeye yönelik güvenlik kaygısı, dış politikasını belirlemede önemli yere sahip olmuştur.²⁸

26 Ümit Özdağ, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s. 36.

27 D. Mardin, "Meseley Kürd Le Gwtary Siyasi Özal w Erdoğan w Ağdarda". *Kürdistan Stratejik Araştırma Merkezi Dergisi*, 6, 2007, s. 44-47.

28 İzzeti İzzetullah, *İran ve Bölge Jeopolitiği*, Küre Yayınları, İstanbul 2005, s.49.

1992 yılından itibaren Türkiye, Kuzey Irak politikasında güvenlik kaygıları doğrultusunda Kürtlerle ilişki kurmaya özen göstermiştir. Söz konusu ilişkinin kurulmasının başlıca nedenleri şunlardır:²⁹

- Türkiye, bölgede yaşanan gelişmelere seyirci kalmak istememiştir.
- Kürtlerin bağımsız bir devlet haline gelmesinin engellenmesi arzulanmıştır.
- Terör örgütü PKK'nın diğer Kürt gruplardan izole edilmesi hedeflenmiştir.
- Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'nın kapatılmasıyla birlikte Türkiye'nin Irak'tan tedarik ettiği enerji ihtiyacının bir kısmını Kuzey Irak üzerinden gelen tankerlerle sağlaması amaçlanmıştır.

Neticede Saddam rejimi sonrasında Kürtlerin bölgede etkin olacağını öngören Türkiye, Kürtlerle iyi ilişkiler kurmak gerektiğine inanmıştır. Hatta bu dönemde KDP ile KYB arasında meydana gelen çatışmalardan dolayı oluşabilecek güç boşluğunu terör örgütü PKK'nın doldurmasını istemeyen Ankara, taraflar arasındaki çatışmaların sonlandırılabilmesi için arabuluculuk da yapmaya çalışmıştır. Ayrıca Ankara, bu politikayla Türkmenleri koruyabileceğini düşünmüştür. 1991 sonrası Irak toprakları içerisinde güvenli bir bölge oluşturulmuş olması ise Irak Kürtlerinin herhangi bir müdahaleye maruz kalmaksızın ilerlemesine ve önce fiilî sonra ise resmî bir hüviyet kazanmasına imkân vermiştir.³⁰ Nitekim 1991'den sonra Irak'ın kuzeyinde de facto bir idare ortaya çıkması, Türkiye'nin bölgede askeri varlığı yoluyla bölgedeki siyasi yapı üzerinde önemli bir etki sahibi olmasını ve tabii Türkmenlere de bir nefes alanı açmıştır.³¹

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına yön veren bu gelişmeler, işgal öncesi sürece de damga vurmuştur. Nitekim tezkere öncesinde Amerikalılarla

29 Hüner Tuncer, *Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016, s. 41.

30 Hasan Tefik Güzel, "Soğuk Savaş Sürecinde Irak'ta Kürt Hareketi ve Molla Mustafa Barzani", *History Studies*, 10(4), Haziran 2018, s. 135.

31 Bilgay Duman, "17. Yılında Irak Türkmen Cephesi ve Irak Siyasetinde Türkmenler", *Ortadoğu Analiz*, 4(41), Mayıs 2012, s. 54.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

yaptığı görüşmelerde Türkiye, Irak’ın kuzeyinde bir Kürt devletinin kurulmasının önlenmesi ve terör örgütü PKK’nın dağıtılmasını talep etmiştir. Fakat tezkerenin mecliste reddedilmesi, Türkiye’nin hem güvenlik kaygılarını hem de Türkmenlerin haklarının korunmasını içeren aktif bir politika uygulamasını zorlaştırmıştır. Neticede ABD, Irak müdahalesi sırasında Türkiye’nin desteğini almayınca, politika değişikliğine girmiş ve Kürt gruplarla yakın ilişkiler geliştirmiştir. Buna ek olarak tezkerenin geçmesi hususunda oldukça ümitli olan Amerikalılar yaşadıkları hayal kırıklığının da etkisiyle Türkiye’yi Irak siyasetinde etkisizleştirmek suretiyle intikam alma yoluna gitmişler ve Kürt gruplardan da bu konuda destek almışlardır.³²

Tüm bu nedenlerden ötürü işgal sonrası dönemde Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki münasebetler gergin bir seyre sahip olmuştur. Özellikle de Kerkük’ün statüsünü değiştirme çabaları ve Türkmenlere yönelik baskılar Ankara’nın tepkisini çekmiştir.³³ Ayrıca işgal sonrası yıllarda terör örgütü PKK’nın bölgedeki faaliyetleri de artmış ve Türkiye’ye yönelik saldırılarında artış meydana gelmiştir.

2007 yılı ise Ankara’nın Erbil’le yeniden olumlu ilişkiler tesis etme sürecinin başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Irak siyasetinin dışına itilmeyi kabullenmeyen Türkiye, Bağdat’la ilişki kuramaması ve İran’la olan bölgesel hegemonya rekabetinin etkisiyle Erbil’e yönelmiştir.

2007 yılının Kasım ayında George Bush ile Başbakan Erdoğan arasında yapılan anlaşma neticesinde, Türkiye kırmızı çizgiler politikasını yumuşatarak statükoyu terk etmek ve ABD-Kuzey Irak ittifakına dolaylı olarak dahil olmak durumunda kalmıştır. Ekim 2008’de Türkiye’nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik’in Barzani ile görüşmesi ise Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile doğrudan diyaloga geçmesinin başlangıcıdır. Ankara,

32 Cenap Çakmak, “Türkiye’nin Irak Politikası, Türkiye-Irak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü”, *TASAM Stratejik Öngörü Dergisi*, 6, 2006, s. 123-125.

33 Mehmet Öztürk, “Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış”. *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 2010, s. 6.

PKK'nın Irak'ın kuzeyindeki varlığının etkisiz hale getirilmesi amacıyla IKBY ile diyalogda bulunulmasını ve ABD ile aktif işbirliğine yönelmeyi benimsemiştir. Hatta bu dönemde Türkiye'nin bağımsız bir Kürt devletinin kurulması hususundaki endişelerini geçmişte bıraktığı gibi abartılı yorumlar da yapılmıştır.³⁴

2010 yılının Haziran ayında Mesut Barzani'nin 9 yıl aradan sonra Türkiye'yi ziyaret etmesi ise Türkiye'nin Kuzey Irak politikası açısından oldukça önemlidir. Bu ziyaret, her iki tarafın da ikili ilişkilerin geliştirilmesi hususundaki niyetlerini ortaya koymuştur. Söz konusu ziyaret, kısa sürede meyvelerini vermiş ve kısa bir süre sonra Türkiye, Erbil'de konsolosluk açmıştır. Ardından dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da Mart 2011 tarihinde ilk kez Erbil'e ziyarette bulunarak Mesut Barzani ile görüşmüştür.

Ankara'nın bu yönelimini etkileyen başlıca unsur ise İran'ın mezhepçi siyaset anlayışı doğrultusunda Bağdat'la tesis ettiği ilişkilerdir. Arap Baharı sürecinin de etkisiyle Ortadoğu'da demokrasi ve İslamiyet'in bir arada yaşayabildiği rol model konumuna ulaşan Türkiye, başta Sünni halklar olmak üzere demokratikleşme çabası veren tüm Müslüman toplumlar için örnek haline gelmiştir. Fakat Arap Baharı karşısında direniş politikası uygulayan İran, Suriye, Yemen ve Irak politikasında Şii yayılcılığını içeren bir strateji yürütmüştür. Bu dönemde İran'ın Şii yayılcılığı karşısında jeopolitik bir etkinlik elde etmek isteyen Türkiye, Sünni gruplarla iyi ilişkiler tesis etmiştir. Irak Kürtleri de bu gruplar arasında yer almaktadır. Ayrıca Türkiye, iç politikada terör sorununu geride bırakabilmek amacıyla uyguladığı "Kürt Açılımı" için de Irak Kürtleriyle kurduğu ilişkiyi anlamlı bulmuştur. Zira IKBY ile olan olumlu münasebetler, Türkiye'nin Kürtlere yönelik asimilasyoncu bir politika uygulamadığını net bir şekilde gözler önüne sermiştir.

³⁴ Sardar M. Sharif-Khalid Said Towfiq, "Erbil-Ankara Relations: Paradoxes Challenges and Harmonization", *Arab Center For Research and Policy Studies*, 2015, s. 9.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

Türkiye’nin Kuzey Irak politikasında ABD ve İKBY ile ayrılarak İran’la yakınlaşmasına yol açan gelişme ise 25 Eylül 2017 tarihli sözde bağımsızlık referandumu olmuştur. Söz konusu ayrışmayı tetikleyen başlıca unsur ise Türkiye ile ABD’nin Irak Kürtlerinin geleceği hususundaki beklentilerindeki farklılıktır. Türkiye, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olmasına rağmen ABD, Irak ve Suriye’de kurulacak sözde Kürt devletleri aracılığıyla bir enerji/terör koridoru oluşturmak ve petrolü Akdeniz’e çıkaracak bir hat inşa etmek istemiştir.³⁵ Mehmet Ali Güller’e göre, ABD’nin Irak’ı işgalinin temel nedenlerinden biri de inşa etmek istediği Kürt Terör Koridoru’nun Irak ayağını teşkil etmektir.³⁶ Bu nedenle de Washington yönetimi, Irak’ta Barzani gibi aktörleri, Suriye’de ise PYD-YPG terör örgütünü desteklemektedir.³⁷ Bu da ABD’nin DEAŞ’la mücadele bağlamında Irak ve Suriye’yi bir bütün olarak ele aldığını göstermekte ve İKBY ve terör örgütü PYD’yi bu politikanın bir parçası olarak yorumladığını ortaya koymaktadır.³⁸ Nitekim DEAŞ’la mücadele iddiasıyla ABD’nin başta terör örgütü PKK-PYD olmak üzere Kürt grupları meşrulaştırmaya çalıştığı bilinmektedir. Hatta bu meşrulaştırma politikası, ABD’nin Aralık 2017 tarihli Ulusal Güvenlik Belgesi’ne de yansımıştır.³⁹ Dolayısıyla Türkiye ile ABD, Irak’ın toprak bütünlüğü hususunda ayrılmaktadır. Bu da Ankara’nın Kuzey Irak politikasında 2017 yılından itibaren Tahran’la yakınlaşarak statükocu bir yaklaşımı benimsemesine neden olmuştur. Böylece Türkiye, Kuzey Irak ile yürüttüğü diyalog sürecinden yine güvenlikçi politikalara dönüş sinyali vermiştir. İran ise bağımsızlık referandumunun düzenlenecek olmasına çok sert tepki göstermiş, Irak’ın parçalanmasına sebebiyet verecek her türlü girişime karşı olduğunu açıklamıştır.⁴⁰

35 Barış Doster, “Suriye Satrancındaki Son Dönüşümler”, *Orta Doğu Analiz*, 5(59), Kasım 2013, s. 24.

36 Mehmet Ali Güller, *Suriye’nin Sevr’i Amerikan Koridoru*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015, s. 25.

37 Mehmet Seyfettin Erol-Kadir Ertaç Çelik, “ABD’nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), Aralık 2018, s. 31.

38 Oytun Orhan, “ABD’nin Suriye’de IŞİD ile Mücadele Stratejisi ve Türkiye”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No: 17, Kasım 2014, s. 1.

39 Kadir Ertaç Çelik-Mehmet Seyfettin Erol, “Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD’nin Karadeniz Politikası ve Türkiye”, *Karadeniz Araştırmaları*, 15(60), 2018, s. 112.

40 Haval Azad Mohialdeen, “Geçmişten Günümüze İran’ın Irak Kürtleriyle İlişkileri ve Bağımsızlık Referandumuna Yaklaşımı”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), Aralık 2019, s. 176.

Referandum Irak Merkezi Hükümet açısından da tepki ile karşılanmıştır. Bağdat yönetimi, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması amacıyla askeri seçeneği gündeme almıştır. Neticede Irak Merkezi Hükümeti, Kerkük ve tartışmalı bölgelerde kontrolü sağlamak için askeri operasyon düzenlemiştir. 16 Ekim 2017'de Irak Ordusu Kerkük'e operasyon başlatmıştır. Irak Ordusu'nun bölgeyi çok kısa zaman içinde kontrol altına alması ise IKBY bakımından hayal kırıklığı olmuştur.⁴¹ Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin uzun yıllardır hayalini kurduğu ve silahlı mücadele yolunu bile kullandığı bağımsızlık hareketi Türkiye, İran ve Irak başta olmak üzere bölge devletleri ile uluslararası güçlerin baskısı sonucu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bir başka deyişle Kuzey Irak'taki bağımsızlık girişimi, Türkiye, İran ve Irak başta olmak üzere bölge devletleri ile uluslararası güçlerin statükonun korunması hususundaki baskıları sayesinde başarısızlığa uğratılmıştır.

SONUÇ

ABD, Irak'ı işgal etmeye hazırlandığı dönemde Türkiye'nin sürece destek vermesine büyük önem atfetmiş ve 1 Mart 2003 tarihli Başbakanlık Tezkeresi'nin TBMM'den geçeceğine inanmıştır. Dönemin Türkiye Başbakanı Abdullah Gül ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çabalarına rağmen ABD'nin beklentilerinin aksine 1 Mart Tezkeresi, TBMM'den geçirilememiştir. Bu da ABD'de bir hayal kırıklığı yaratmış ve Irak'ın geleceğinde Türkiye'yi dışlayan bir politika uygulamaya itmiştir. Yani iki ülke arasında bir ayrışma yaşanmıştır.

AK Parti yönetiminin tezkerenin geçmesi hususunda çaba harcamasına neden olan üç temel gerekçe bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Irak'ın kuzeyini üs olarak kullanan terör örgütü PKK'ya karşı Türk Ordusu'nun aktif bir mücadele yürütebilmesinin sağlanmasıydı. İkinci gerekçe ise bölgede

41 Emrah Kekilli-Can Acun, "Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye'nin Pozisyonu". *SETA Perspektif Dergisi*, 181, 2017, 3.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN İRAK POLİTİKASI

bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasının önlenmesi hassasiyetiydi. Üçüncü gerekçe ise Türkiye’nin Irak’ta yaşayan Türkmenlerin haklarının korunmasının sağlanmasıydı. Lakin tezkerenin reddedilmesi, Türkiye’nin bu konuda aktif bir politika uygulamasını önlemiştir.

Söz konusu tezkerenin reddedilmesinde ise Türkiye’de yükselen anti-Amerikancılık etkili olmuştur. Bu dönemde CHP’nin tezkere karşıtı duruşu belirleyici olduğu gibi, AK Parti içerisinde de Müslüman bir ülkenin işgal edilmesine karşı çıkan Bülent Arınç ve Ahmet Davutoğlu gibi isimlerin tutumu da etkili olmuştur. Neticede tezkere kabul edilmemiş ve bu da Türkiye’nin Irak siyasetinin geleceğinde aktif bir rol üstlenmesini önlemiştir. Dahası Türkiye’den umduğu desteği alamayan ABD, Irak’ta Kürt gruplarla ittifak yapmaya yönelmiştir. Buna ek olarak Baas rejiminin devrilmesinin ardından Irak siyasetinde ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Şiiilerin rolünün arması, Irak’ı ABD ile İran arasındaki güç mücadelesinin oyun sahası haline getirmiştir. Irak’ta İran yanlısı mezhepçi siyasetin belirginleşmesi ise Ankara’nın Bağdat’la sağlıklı ilişkiler kurmasını zorlaştırmıştır. Dolayısıyla 1 Mart Tezkeresi’nin başlıca sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- PKK Terör Örgütü mevcut durumdan geniş ölçüde lehine olacak şekilde yararlanmıştır.
- ABD’nin PKK’ya bilinen sempatik tutumu daha da artmış, öyle ki yaptıkları silah yardımı yanında, Kuzey Irak’a gönderdikleri bazı elemanları sayesinde PKK’ya eğitim desteği verdikleri bile tespit edilmiştir.
- ABD, Irak’taki operasyonlarının planladığı şekilde gitmemesinden dolayı giderek Kürtlere yakınlaştı. Tezkerenin reddi, Türkiye’nin Kuzey Irak’a asker gönderme şansını yok ederek bölge politikasında etkisinin azalmasına sebep olmuştur.
- Bölgede bulunan Türkmenler tecavüz ve saldırılara maruz kalmış,

binlerce Türkmen hunharca şehit edilmiştir. Irak'ın işgalinin ardından 10 Nisan 2003 tarihinde Kerkük, 11 Nisan 2003 tarihinde de Musul'da tapu kayıtlarının tutulduğu devlet dairelerinin peşmergelerce basılarak büyük ölçüde Türkmenlere ait olan kayıtların tamamı yakılmıştır.

Tüm bu tablo, tezkerenin geçmemesinin Türkiye'nin bölgedeki etkisinin sınırlandırılmasına yol açmıştır. Irak'taki istikrarsızlık bu durumu daha da kötü hale getirmiştir.⁴² Bu durumu değiştirmek isteyen Türkiye ise Başika Krizi örneğinde de görüldüğü üzere Bağdat'la ilişki kurmakta zorlanması ve Şii yayılcılığının kendi jeopolitik derinliğine yönelik olarak oluşturduğu tehdidi bertaraf etmek amacıyla Erbil'le yakın ilişki kurmaya yönelmiştir. Bu durum Ankara'nın Arap Baharı sürecinde uyguladığı politikayla da örtüşmektedir. Ancak zaman içerisinde ABD'nin Kürt politikasının bölgede bağımsızlık hareketlerini tetiklemesi ve Irak'ın toprak bütünlüğünü yok edebilecek bir durum oluşturması, Ankara'yı 2017 yılından itibaren politika değişikliğine itmiştir. Nitekim Türkiye, 25 Eylül 2017 tarihli sözde bağımsızlık referandumundan mütevellit Bağdat ve Tahran'la yakınlaşma yoluna gitmiştir. Bu da Ankara'nın bölge siyasetindeki temel önceliğinin kendi güvenliğini tesis etmek ve bölgede oluşabilecek bir Kürt devletinin kendi topraklarında yaşayan Kürtler için özendirici etki yaratmasını önlemek için statükocu bir politikayı tercih ettiğini göstermektedir.

⁴² Peter Galbraith, *The End of Iraq: How American Uncompetence Created a War without End*, Simon and Schuster, New York 2006, s. 13.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

KAYNAKÇA

“1 Mart Tezkeresi’nin Tutanakları Açıklanacak mı?”, *Haber Türk*, <https://www.haberturk.com/polemik/haber/819489-1-mart-tezkeresinin-tutanaklari-aciklanacak-mi>, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

“2023 Siyasi Vizyon”, *AK Parti*, <https://www.akparti.org.tr/parti/2023-siyasi-vizyon/>, (Erişim Tarihi: 17.12.2020).

“CHP Ankara Milletvekili Önder Sav 1 Mart Teskere Konuşması”, *İstanbul Gerçeği*, https://www.istanbulgercegi.com/chp-ankara-milletvekili-onder-sav-1-mart-teskere-konusmasi_9474.html, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

“Davutoğlu Ellerime Sarılıp ‘Abi Ne Olur Girmeyelim’ Dedi”, *Cumhuriyet*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/davutoglu-ellerime-sarilip-abi-ne-olur-girmeyelim-dedi-478027>, (Erişim Tarihi: 02.02.2020).

“Iraq Population 2020”, *World Population Review*, <https://worldpopulationreview.com/countries/iraq-population>, (Erişim Tarihi: 03.07.2020).

“Parti Programı”, *AK Parti*, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/>, (Erişim Tarihi: 01.02.2020).

BABACAN, Abdurrahman, “AK Parti Dönemi İlk Küresel Karşılaşma: 1 Mart 2003 Tezkeresi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51, Ocak-Haziran 2018, s. 21-38.

BAŞARAN, Doğan, “ABD’nin Küresel İmparatorluk Tahayyülü ve Bunun Aracı Olarak “Büyük Ortadoğu” Projesi”, *Giresun Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(6), Sonbahar 2017, s. 63-87.

BAŞARAN, Doğan, “Realizm-İdealizm İkilemi Bağlamında İran’ın Dış Politika Yönelimlerine Teorik Bir Bakış”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), İran Özel Sayısı, Ekim 2017, s. 220-244.

CORNELL, Svante E., "Regional Politics in Central Asia: the Changing Roles of Iran, Turkey, Pakistan and China" *ISDP*, http://isdpeu/content/uploads/images/stories/isdpeu-main-pdf/2004_cornell_regional-politics-in-central-asia.pdf, (Erişim Tarihi: 30.03.2019).

ÇAKMAK, Cenap, "Türkiye'nin Irak Politikası, Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği ve ABD Faktörü", *TASAM Stratejik Öngörü Dergisi*, 6, 2006.

ÇELİK, Kadir Ertaç-Mehmet Seyfettin Erol, "Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye", *Karadeniz Araştırmaları*, 15(60), 2018, s. 100-123.

DOSTER, Barış Doster, "Suriye Satrancındaki Son Dönüşümler", *Ortadoğu Analiz*, 5(59), Kasım 2013, s. 23-30.

DRISCOLL, Dylan O.-Dave von Zoonen, *The Hasd al-Shaabi and Iraq Subnationalism and the State*, Middle East Research Institute, March 2017, <http://www.meri-k.org/wp-content/uploads/2017/06/Hashd-Alshaabi-report.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.07.2020).

DUMAN, Bilgay, "17. Yılında Irak Türkmen Cephesi ve Irak Siyasetinde Türkmenler", *Ortadoğu Analiz*, 4(41), Mayıs 2012, s. 53-64.

DUMANLI, Cihangir, *Körfez Savaşlarının Türkiye'ye Etkileri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.

EROL, Mehmet Seyfettin, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", *Türk Yurdu*, 34(318), 2014, s. 16-19.

EROL, Mehmet Seyfettin-İrem Bilgetürk, "Mehdilik Anlayışı Kapsamında İran Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 4(1), Mayıs 2020, s. 240-280.

EROL, Mehmet Seyfettin-Kadir Ertaç Çelik, "ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), Aralık 2018, s. 14-45.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

GALBRAİTH, Peter, *The End of Iraq: How American Uncompetence Created a War without End*, Simon and Schuster, New York 2006.

GÜLLER, Mehmet Ali, *Suriye’nin Sevr’i Amerikan Koridoru*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2015.

GÜMÜŞ, Burak, “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Ortadoğu Siyaseti”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), Haziran 2013, s. 75-99.

GÜZEL, Hasan Tefik, “Soğuk Savaş Sürecinde Irak’ta Kürt Hareketi ve Molla Mustafa Barzani”, *History Studies*, 10(4), Haziran 2018, s. 121-139.

İZZETULLAH, İzzeti, *İran ve Bölge Jeopolitiği*, Küre Yayınları, İstanbul 2005.

KARABULUT, Bilal *Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik*, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2013.

KEKİLLİ, Emrah-Can Acun, “Referandum Sonrası Kerkük ve Tartışmalı Bölgelerin Durumu: Türkiye’nin Pozisyonu”. *SETA Perspektif Dergisi*, 181, 2017.

KIYAT, Atilla, “Operasyonun Asıl Amacı Enerji Kaynakları”, *Cumhuriyet*, 02.08.2002.

MARDİN, D., “Meseley Kürd Le Gwtary Siyasi Özal w Erdoğan w Ağdarda”. *Kürdistan Stratejik Araştırma Merkezi Dergisi*, 6, 2007.

MOHİALDEEN, Haval Azad, “Geçmişten Günümüze İran’ın Irak Kürtleriyle İlişkileri ve Bağımsızlık Referandumuna Yaklaşımı”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), Aralık 2019, s. 162-188.

OMAR, Muwafaq Adil, “Suudi Arabistan-İran İlişkileri Bağlamında Ortadoğu’nun Güncel Sorunları”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), Mayıs 2018, s. 203-243.

ORHAN, Oytun, “ABD’nin Suriye’de IŞİD ile Mücadele Stratejisi ve Türkiye”, *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, No: 17, Kasım 2014.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ÖZDAĞ, Ümit, *Türkiye Kuzey Irak ve PKK Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

ÖZTÜRK, Mehmet, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış". *Akademik Bakış Dergisi*, 19, 2010, s. 1-21.

RENNER, Michael, "Büyük Güçlerin Petrolle Dansı", *ABD Saldırganlığı: Irak ve Ötesi*, Ütopya Yayınevi, (Ed. Cahide Sarı), Ankara 2004, s.83-86.

SEMİN, Ali, "Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkilerinin Geleceği", *Bilgesam Analiz*, No: 1275, 31 Aralık 2015.

SHARİF, Sardar M. -Khalid Said Towfiq, "Erbil-Ankara Relations: Paradoxes Challenges and Harmonization", *Arab Center For Research and Policy Studies*, 2015.

SİNKAYA, Bayram, "Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra İran-İrak İlişkileri", *SETA Rapor*, Mayıs 2013.

ŞAHİN, Mehmet, "Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller", *Akademik Orta Doğu*, 1(1), 2006, s. 38-54.

TAMER, Cenk, "Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6), 2016, s. 103-118.

TUNCER, Hüner, *Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2016.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN IRAK POLİTİKASI

STRUCTURED ABSTRACT

As a result of the Early General Elections of November 2002, the Justice and Development Party (AK Party) became the power alone. With the AK Party government, Turkey has adopted a reformist line in the sense that many innovative and away from the traditional understanding of politics. Because the AK Party has based its identity on a liberal conservative theoretical framework. During this period, Turkey, the status quo away from the foreign policy adopted a policy stipulating reach the Ottoman Empire in the hearts of geography and in doing so also internal to the United States to avoid creating a closed society (US) and European Union (EU) and good relations have been careful to plant.

The first major foreign policy issue of the AK Party, which came to power in November 2002, was the US invasion of Iraq. As a matter of fact, the Washington administration asked Ankara to support the occupation. In this regard, the AK Party management made an intense effort despite the crackling noises of the party. However, the decree dated 1 March 2003 was rejected by the Turkish Grand National Assembly. This has pushed a policy that excludes Turkey in a disappointing created in the United States and Iraq’s future. In other words, a separation occurred between the two countries.

There were three main reasons that led the AK Party administration to make an effort to pass the bill. The first was to ensure that the Turkish Army was able to actively fight against the PKK, a terrorist organization that used the north of Iraq as a base. The second reason was the sensitivity to prevent the establishment of an independent Kurdish state in the region. The third reason was to ensure the protection of the rights of the Iraqi Turkmens living in Turkey. But the rejection of the motion, Turkey’s active policy has prevented the application in this regard.

If the rejection of the said permit has been effective rising anti-

Americanism in Turkey. In this period, the stance of CHP, such as Bülent Arınç and Ahmet Davutoğlu, who opposed the occupation of a Muslim country in the AK Party, was influential as well as the anti-motion stance. As a result, the motion was not accepted and this has prevented Turkey to play an active role in the future of Iraqi politics. Furthermore, he can not get support from Turkey hoped the US has tended to make alliances with Kurdish groups in Iraq. In addition, after the overthrow of the Baath regime, the increase of the role of the Shiites, who constitute the majority of the country's population in Iraqi politics, has made Iraq the playing field of the power struggle between the USA and Iran. The prominence of pro-Iranian sectarian politics in Iraq made it difficult for Ankara to establish healthy relations with Baghdad. Therefore, it is possible to list the main results of March 1, as follows:

- The PKK Terrorist Organization has benefited extensively from the current situation.
- The sympathetic attitude of the USA, which is known to the PKK, has increased even more so that it has been determined that they have provided training support to the PKK thanks to some of the elements they sent to Northern Iraq in addition to the weapons they have made.
- The USA gradually became closer to the Kurds due to the failure of its operations in Iraq to go as planned. Permit the rejection of Turkey's influence in northern Iraq, the policy of destroying the chance to send troops has led to the decline.
- Turkmen in the region were subjected to rape and attacks and thousands of Turkmen were brutally martyred. After the invasion of Iraq, all of the records belonging to the Turkmen were burned by pressing the state offices of Kirkuk on 10 April 2003 and the land registry offices in Mosul on 11 April 2003.

1 MART TEZKERESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN İRAK POLİTİKASI

All these statements have led to the limitation of Turkey's influence in the passage of the motion. The instability in Iraq has made this situation worse. This condition, if Turkey who want to change the difficulty in establishing ties with Baghdad as seen in the press to the crisis, for example, and Shiite expansionism was directed to establish close relations with Erbil in order to eliminate the threat posed for their own geopolitical depth. This situation coincides with the policy implemented by Ankara during the Arab Spring. However, the fact that the Kurdish policy of the USA triggered the independence movements in the region over time and created a situation that could destroy Iraq's territorial integrity has pushed Ankara into policy change since 2017. Indeed, Turkey and trusted so-called referendum on independence from Baghdad dated September 25, 2017 and went on the road rapprochement with Tehran. This shows that Ankara's main priority in regional politics is to prefer a status quo policy in order to establish its own security and prevent a Kurdish state in the region from creating an incentive effect for the Kurds living in its territory.